

УДК 343.143

Г.Р. Крет

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Прикарпатського юридичного
інституту Національного
університету «Одеська юридична
академія»

ДОПУСТИМІСТЬ ПОКАЗАНЬ З ЧУЖИХ СЛІВ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Чинний КПК України у ст. 97 закріплює поняття та умови допустимості показань з чужих слів як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. Серед науковців та практичних працівників це положення, з прийняттям КПК України 2012 року, було сприйнято неоднозначно та зумовило низку публікацій.

Питання допустимості показань з чужих слів як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні досліджувалися у працях О. Баганця, В. Нора, В. Маляренка, М. Погорецького, О. Точиловського та інших вчених та практиків, більшість яких висловлюють критичні позиції щодо допустимості такого джерела доказів. Так, наприклад, М.А. Погорецький зазначає, що показання з чужих слів не створюють надійних гарантій достовірності доказів, отриманих у такий спосіб, оскільки особа, яка даватиме показання з чужих слів, відповідно не може нести відповідальність за їх неправдивість. А використання так званих чуток і пліток, якими за своєю суттю можуть бути показання з чужих слів, є неприпустимим при розслідуванні злочинів, оскільки обвинувачення повинно ґрунтуватися на доказах, достовірність яких можливо перевірити [1, с. 216].

Викладене зумовлює необхідність постановки в якості мети цієї статті дослідження допустимості показань з чужих слів як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні.

Так, ч. 1 ст. 97 КПК України визначено поняття показань з чужих слів, до яких належать висловлювання, здійснені в усній, письмовій чи іншій формі, щодо певного факту, які ґрунтуються на поясненні іншої особи. У ч. 2 зазначеної статті викладені умови допустимості показань з чужих слів, зокрема зазначається, що суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів. Крім загальних умов законності отримання доказів, КПК України зобов'язує суд враховувати значення пояснень і показань у разі їх правдивості для з'ясування певної обставини та їх важливість для розуміння інших відомостей; інші докази, які подавалися або можуть бути подані; обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності; переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень; складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані; співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання; можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

У науковій літературі вказується на важливість таких показань з огляду на можливість виявлення і допиту свідків-очевидців, перевірки першоджерела інформації, одержання відомостей про інші джерела доказів (документи, предмети тощо). Так, якщо у свідка є відомості, які мають значення для справи, але він знає лише те, що йому повідомила інша особа, то допит такого свідка дає можливість встановити особу, від якої ці відомості походять, допитати її і таким шляхом одержати первинні докази. У цьому разі похідний доказ використовується для відшукування первинного. Іноді він може стати підставою для перевірки первинних доказів. Так, коли свідок, що безпосередньо сприймав подію, дає на допиті показання, які суперечать тому, що він розповідав іншій особі, то між цією особою і свідком може бути проведена очна ставка, внаслідок якої і буде перевірена правильність первинного доказу [2, с. 149]. Водночас, якщо свідок не може повідомити джерело, з якого він одержав інформацію про обставини, що входять до предмету доказування у

кримінальній справі («десь чув», «хтось говорив», «всі про це знають» тощо), то такі відомості не можуть бути доказом [3].

Разом з тим, слід вказати, що такі висновки науковців ґрунтувалися на положенні ч. 3 ст. 68 КПК України 1960 року, в якій зазначалось, що не можуть бути доказами дані, повідомлені свідком, джерело яких невідоме. Якщо показання свідка базуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані. Відповідно, якщо при допиті особа вказувала, що такого не говорила, то такі показання свідка не мали правового значення.

Свого часу В.Я. Лівшиц зазначав, що правило щодо похідних показань свідків зводиться до вимоги, щоб суд обов'язково викликав і допитав особу, зі слів якої дані похідні показання. Відмова від виклику і допиту є допустимою лише у випадку, якщо з огляду на ті чи інші обставини виклик є неможливим [4].

Водночас, чинне кримінальне процесуальне законодавство не ставить допустимість показань із чужих слів в обов'язкову залежність від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення. Так, відповідно до ч. 3 ст. 97 КПК України суд має право визнати неможливим допит особи, якщо вона: 1) відсутня під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну чи психічну хворобу; 2) відмовляється давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання; 3) не прибуває на виклик до суду, а її місцезнаходження не було встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку; 4) перебуває за кордоном та відмовляється давати показання.

Окреслене положення викликає ряд суттєвих заперечень, оскільки порушує одну із основних засад кримінального судочинства – безпосередність дослідження показань, речей і документів, нормативний зміст якої покладає на суд обов'язок безпосередньо дослідити відомості, що містяться в поясненнях особи, на які посилається допитаний на досудовому слідстві чи в судовому засіданні свідок чи потерпілий. За логікою законодавця, суд може визнати показання з чужих слів допустимим доказом навіть тоді, коли у нього є можливість допитати особу, що надала первинні пояснення з приводу того чи іншого факту або обставин, які мають значення для кримінального провадження. Більш

того, в цій статті передбачені випадки, коли суд має право визнати неможливим допит особи, яка надала первинні пояснення. Проте, такий перелік є абсурдним, занадто широким і може бути розтлумачений довільно. Так, для прикладу п. 1 ч. 3 ст. 97 КПК України вказує на неможливість допиту особи, відсутньої під час судового засідання через тяжку психічну хворобу. Цілком логічно виникає питання щодо правдивості і достовірності почутої від такої особи інформації, реальності її сприйняття та відтворення. Тобто за таких умов може виникнути ситуація, коли суд визнає допустимим доказом показання зі слів особи, яка має тяжкі психічні розлади. Можна навести й інші приклади, однак це не змінить того факту, що суд може прийняти як доказ показання свідка, який від когось щось чув. При цьому свідок не може нести відповідальність за правдивість слів того, від кого він почув інформацію. Для того, щоб оцінити правдивість слів, суду необхідно бачити того, хто їх висловлює, та, у разі необхідності, задати уточнюючі запитання. Викладене ґрунтується на вимозі засади безпосередності дослідження доказів.

Ч. 7 ст. 97 КПК України встановлюються виключення з цієї норми – у будь-якому разі є недопустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу чи іншою особою стосовно пояснення осіб, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження. Очевидно, що у випадку, якщо підозрюваний у поясненнях, висловлених у присутності інших осіб, визнає свою вину, то показання останніх щодо змісту висловлювань підозрюваного можуть бути доказами у справі. За такої ситуації актуальними залишатимуться питання отримання органами досудового розслідування зізнавальних показань підозрюваного, оскільки, якщо на досудовому розслідуванні підозрюваний в своїх поясненнях не визнає себе винним або відмовиться давати показання, то показання з чужих слів завжди будуть сумнівними і буде загроза, що суд визнає їх допустимими доказами. При цьому, як видається, довести, що показання з чужих слів були наслідком незаконних методів слідства є практично неможливим.

Слід зазначити, що положення ст. 97 КПК України зазнало істотної критики як з боку науковців, так і практичних працівників як таке, що суперечить положенням Конституції України, нормам міжнародних правових актів у сфері захисту прав людини, нормам КПК України, які закріплюють засади кримінального провадження. Так, О. Баганець, дослідивши положення ст. 97 КПК України на прикладі кримінальної справи щодо замовлення умисного вбивства народного депутата Є. Щербаня, де головною підозрюваною є Ю. Тимошенко, зробив висновок, що зазначена норма є додатковим засобом для фальсифікації доказів винуватості в судовому процесі, є шкідливою для нашого судочинства і тому якнайшвидше підлягає скасуванню, а КПК України у цілому – приведенню у відповідність до європейського законодавства та вимог Конституції України [5].

У зв'язку з численними критичними зауваженнями 28 січня 2013 року у Верховній Раді України під № 2112 був зареєстрований проект Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо виключення положень про визнання доказами показань з чужих слів)», який внесений на розгляд народним депутатом України Г. Москалем [6] і до сьогодні перебуває на розгляді у Верховній Раді України.

Разом з тим, як видається, слід розглянути показання з чужих слів з позиції застосування їх в англосаксонській правовій системі, звідки цей термін і був запозичений. Так, в англосаксонській системі права hearsay буквально тлумачиться як показання з чужих слів. Це показання свідка в суді про твердження, зроблене іншою особою в усній чи письмовій формі, пропоноване як доказ правдивості (істинності) змісту цього твердження. Таке формулювання включає письмову форму твердження «джерела» інформації [7]. Зустрічається і допускається як доказ найчастіше у формі письмових доказів, які подаються стороною процесу при допиті свідків, які не є авторами інформації, викладеної в документі. Це можуть бути протоколи допитів померлих осіб або осіб, місцезнаходження яких неможливо встановити. Це також різні документи (платіжні документи, контракти тощо), письмові висновки експертів, доповідні записки, акти ревізій і т.д., автори яких не викликаються до

суду для перехресного допиту. Таким чином, в поняття hearsay включаються документи, складені іншими особами [8]. Водночас, таке трактування жодним чином не співвідноситься з трактуванням показань з чужих слів за КПК України.

Питання про допустимість таких доказів безпосередньо пов'язане з правом обвинуваченого на перехресний допит свідків обвинувачення. Так, відповідно до ст. 6.3(d) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше право допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення [9]. Цим положенням закріплюється принцип, який вимагає надання усіх доказів проти обвинувачуваного в його присутності під час відкритого слухання в порядку заслуховування сторін за змагальною процедурою, перш ніж його можуть визнати винним. В його основі лежить принцип надання підсудному законної можливості виступити із запереченням під час судового розгляду доказів, які свідчать не на його користь (наприклад, рішення у справі «Костовський проти Нідерландів» (*Kostovski v The Netherlands*) від 20.11.1989 р.).

Водночас, Правова Комісія (The Law Commission) Великобританії в своїй доповіді «Evidence in Criminal Proceedings: Hearsay» дійшла висновку, що деякі hearsay є найкращими з доступних доказів, коли, наприклад, первинне джерело інформації мертве. Комісія також відзначила, що в деяких випадках, письмові hearsay є кращим доказом, ніж усні показання свідків [8].

Таким чином, доказове значення hearsay при оцінці доказів судом залежить як від можливості перехресного допиту джерела інформації, так і від того, чи є hearsay інформацією «з перших рук» чи від більш віддаленого джерела (first-hand or more remote hearsay). Що стосується української інтерпретації показань з чужих слів, то й справді критика в їх адресу є досить обґрунтованою, оскільки законодавець значно (в порівнянні з англосаксонським варіантом) розширив межі використання таких доказів, прикрившись вказівкою на те, що рішення про

допустимість чи недопустимість таких доказів приймає суд. Зрозуміло, що жодні кодекси та норми не можуть забезпечити справедливості правосуддя за відсутності незалежного і неупередженого суду. Водночас, враховуючи рівень довіри українського суспільства до судової системи (за даними досліджень Центру Разумкова у 2012 році, українським судам довіряють 2,9 % громадян, 61,5 % взагалі не підтримують дії суддів. За даними Глобального барометра корупції Transparency International у 2011 році 81 % українців вважали, що судова система корумпована [10]), положення ст. 97 КПК України є передчасним, а тому його слід виключити з КПК України.

Проте, як видається, в майбутньому законодавцю варто повернутись до питання законодавчого визначення показань з чужих слів, як процесуального джерела доказів, однак лише після ґрунтовного дослідження законодавчого визначення поняття та умов їх використання у міжнародних нормативно-правових актах та національному законодавстві зарубіжних країн, а також вивчення практики їх використання міжнародними судами та національними судами іноземних держав.

Література

1. Погорецький М.А. Новели проекту нового КПК України і проблеми їх реалізації у правозастосовній діяльності / М.А. Погорецький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 1 (27). – С. 208-216.

2. Кримінальний процес України: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов та ін.; [За ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця]. – Х.: Право, 2000. – 496 с.

3. Нор В. Свідок у кримінальному процесі України: коло осіб, предмет показань та свідочий імунітет / В. Нор. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=p&i=13&d=329>.

4. Лившиц В.Я. Принцип непосредственности в советском уголовном процессе / В.Я. Лившиц; [Отв. ред. М.С. Строгович]. – М.; Л.: Издательство АН СССР, 1949. – 208 с.

5. Баганець О. «Покази з чужих слів» – новела КПК, 2012, яка сприятиме притягненню до кримінальної відповідальності завідомо невинних осіб / О. Баганець // Сайт адвокатської компанії «Оберіг». – 25.04.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.baganets.com/public/-pokazi-z-chuzhih-sl-v-novela-kpk-2012-jaka-spriijatime-privjagnennyu-do-krim-nalno-v-dpov-dalnost-zav-domo-nevinnih-os-b.html>

6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо

виключення положень про визнання доказами показань з чужих слів): проект Закону зареєстрований у Верховній Раді України 28.01.2013 р. під № 2112 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=45570.

7. Точилковский В. Проект УПК Украины 2009: недопустимость доказательств с чужих слов (hearsay) / В. Точилковский // Блог В. Точилковского. – 05.01.2010 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://interjustice.blogspot.nl/2010/01/hearsay.html>

8. Точилковский В. Допустимы ли «показания с чужих слов» (hearsay)? / В. Точилковский // Блог В. Точилковского. – 09.06.2013 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://interjustice.blogspot.com/2013/06/hearsay.html>.

9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 р. (ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:

http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

10. Рівень довіри до українських судів наближається до абсолютного мінімуму // Кореспондент. – 12.10.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/1405614-korrespondent-riven-doviri-do-ukrayinskih-sudiv-nablizhaetsya-do-absolyutnogo-minimumu>

Анотація

***Крет Г.Р.* Допустимість показань з чужих слів як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. – Стаття.**

Статтю присвячено дослідженню показань з чужих слів як процесуального джерела доказів. На підставі аналізу чинного законодавства та практики використання таких доказів міжнародними судами, охарактеризовано межі допустимості показань з чужих слів у кримінальному провадженні.

Ключові слова: показання з чужих слів, допустимість, доказ, процесуальне джерело доказів.

Аннотация

***Крет Г.Р.* Допустимость показаний с чужих слов как процессуального источника доказательств в уголовном производстве. – Статья.**

Статья посвящена исследованию показаний с чужих слов как процессуального источника доказательств. На основании анализа действующего законодательства и практики использования таких доказательств международными судами, охарактеризованы границы допустимости показаний с чужих слов в уголовном производстве.

Ключевые слова: показания с чужих слов, допустимость, доказательство, процессуальный источник доказательств.

Summary

Kret G.R. Admissibility of hearsay as procedural source of evidence in criminal proceeding. – Article.

The article devoted to research of hearsay as procedural source of evidence. On the basis of analysis of current law and practice of using of such evidence by international courts, described limits of admissibility of hearsay in criminal proceeding.

Keywords: hearsay, admissibility, evidence, procedural source of evidence.

УДК 343.98

Ю.О. Ланцедова

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
права и процесу
Юридичного інституту
Національного авіаційного
університету

КРИМІНАЛІСТИЧНА І ПРОЦЕСУАЛЬНА СУТНІСТЬ ДОКАЗІВ ТА ПРОЦЕДУРИ РОБОТИ З НИМИ

Застосування криміналістичних засобів протидії правопорушенням має здійснюватися у точній відповідності чинній процесуальній регламентації, особливо з отримання доказів. При цьому сутність доказів та процедуру роботи з ними та їх джерелами регламентують переважно ст. 84 «Докази» та ст. 93 «Збирання доказів» КПК України, в редакції яких О. С. Тунтула знайшла 23 суттєвих недоліки з правової регламентації процедури отримання доказів та іншої роботи з їх джерелами, що зводилися до вкрай неточному визначенню сутності доказів без відображення їх базисних властивостей, наданні права отримання доказів будь-кому зі сторін кримінального провадження, а, значить, не тільки захиснику, а й, по суті, малолітній та неосудній особі та ін. [1, с. 15-22]. Викладені обставини спонукали О. С. Тунтулу використати результати дисертаційних досліджень С. А. Кириченка та автора у частині уточнення сутності і вичерпного переліку основних та